

Muziek bij verhalen

De openingszinnen van mijn website zijn:

“Wonderlijke verhalen met wonderlijke melodieën: verteller Walter Roozendaal speelt ze en de muziek vertelt ze mee! Tachtig paar wijdopen ogen, ademloos genietend - aan zo'n publiek is het heerlijk verhalen vertellen. Samen met mijn accordeon, die je verleidt tot luisteren in nog diepere aandacht.”

Vaak hoor ik: “Wat leuk dat je ook accordeon speelt, dan kan je zo af en toe tussendoor wat muziek maken!”

Ja, dat is waar. Je kan zo af en toe tussendoor muziek maken.

Maar eigenlijk is dat waar ik mijn accordeon het minst voor gebruik.

Een tussendoortje voelt vrijblijvend. Zo van: je speelt drie akkoorden bij een melodietje en je bent muzikant bij je verhalen. En muziek vrolijkt de boel op, nietwaar? O ja, en als de kinderen aan het eind een liedje mee kunnen zingen zijn ze ook gelijk actief bij de voorstelling betrokken — alsof met een verhaal meeleven niet om actieve betrokkenheid vraagt!

Muziek aan je verhaal toevoegen vraagt om bewustzijn en keuzes maken. Want het heeft gevolgen voor alle andere aspecten van je voorstelling. Tegelijkertijd geeft muziek fantastische mogelijkheden die ik niet graag zou missen.

Even tussendoor

Er zijn dus meer invalshoeken dan alleen “even tussendoor”. Maar goed, laten we daar beginnen.

Muziek is een uitstekend middel om een overgang te maken. Even lucht geven aan de luisterspanning, oren en geest schoonvegen en weer luisterbereid maken voor iets nieuws. Een keuze is bijvoorbeeld: houd je gedurende je hele voorstelling de spanning vast, of geef je even een ontsnapping? En in dat geval: het mag niet het tegenovergestelde effect hebben, dat mensen daarna niet meer kunnen luisteren, omdat ze er weer helemaal opnieuw in moeten komen.

Bij kinderen vertel ik altijd van te voren hoeveel verhalen ik ga doen. Zodat ze weten dat na het eerste verhaal en een tussendoormuziekje de voorstelling nog lang niet afgelopen is! Bovendien zijn sommige kinderen afgericht op *muziek = je gaat dansen* en *muziek = je hoeft niet meer mee te doen dus je kunt lekker even je eigen gang gaan*. Dat je naar muziek even intens kan luisteren als naar een verhaal is bij veel kinderen volkomen onbekend! Jouw tussendoortje kan onbedoelde effecten hebben, die je veel moeite opleveren om ze daarna weer naar je te laten luisteren.

Kleuters laat ik eerst uitgebreid kennismaken met dat hele grote zwarte ding waar geluid uit komt. Als ik dat niet doe gaan er gegarandeerd een paar bij de eerste tonen van pure verrassing huilen! Ik laat ze dan ook eerst even reageren, vaak moeten ze lachen, soms ook heel overdreven lachen. Maar als ze mij en de accordeon kennen, kunnen we ook afspreken dat zo erg lachen niet meer hoeft — misschien is luisteren naar de muziek ook een mogelijkheid?

Soms vraag ik volwassen begeleiders vooraf aan kinderen duidelijk te maken, dat mijn muziek geen radio of achtergrondmuziek is, maar onderdeel van het verhaal, omdat mijn muziek ook een verhaal vertelt.

Muziek tussendoor heeft verder altijd de functie van een verbindende overgang. Bijvoorbeeld: je muziek borduurt voort op de stemming van je laatste zin (...en ze leefden nog lang en gelukkig). Of muziek bereidt het publiek voor op wat er daarna komen gaat, legt daarvoor als het ware een emotionele basis (Verborgen voor de rest van de wereld leefde, op de donkerste plek van het woud, een eenzame kluizenaar...). Of kan muziek de overgang van het ene naar het andere maken?

Want een wonderlijke eigenschap van muziek is, dat dezelfde melodie verschillende klankkleuren en emoties kan dragen. Ik heb bijvoorbeeld een melodie, die ik kan laten verlopen van melancholiek verstillend naar vreugdevol dansend, terwijl ik op papier exact dezelfde noten blijf gebruiken. Maar ze wel heel anders interpreteren.

Muziek vertelt mee

Deze mogelijkheid van muziek vind ik vervolgens interessanter. Ik vertel iets, de muziek neemt het vertellen over, ik vertel weer verder, enz. Muziek kan in zo'n geval *iets uitbeelden* (de muziek past bij Schlemiel die een lange weg heeft te gaan en maar voortsjokt), uitdrukken *wat iemand doet, meemaakt, voelt* (en toen zong ze het eeuwige lied van de vrouwen, over het prachtige maar lege landschap — als hun man, zoon, vader die zo nodig naar die oorlog moest niet meer terugkeert...), op een andere manier dan met woorden voelbaar maken *wat er gebeurt* (die nacht vluchtte zij, nooit wilde ze meer terugkomen...)

De stroom van de muziek brengt een emotionele stroom op gang, die mensen sterk fysiek ondergaan - dus voelen. De stroom van de vertelling en de stroom van de muziek weven dan samen één doorgaande lijn. Die lijn overzien en vormgeven is een kunst! Door de dramaturgie van je verhaal vlecht zich ook de dramaturgie van je muziek, waar overeenkomstige wetten voor gelden. Over werken met spanningsopbouw, tegenstellingen, op elkaar stapelende en elkaar versterkende vervolgdelen, terugkerende motieven, enzovoorts. Eén keer vertelde ik een verhaal, dat bij het publiek overkwam als losse stukjes, steeds maar weer onderbroken door een muziekje. Dodelijk vervelend en voorspelbaar! Dat was een leerzame gebeurtenis...

Alle beweging is muzikaal - en alle muziek is beweging. Handelingen, voorwerpen waar je iets mee doet of die zelf iets doen, het bewegingspatroon van dieren en mensen (en daarmee ook hun persoonlijkheid) kunnen muzikaal uitgedrukt worden.

En: wat je in muziek weergeeft hoeft je niet te vertellen. Oei: dus wat je al verteld hebt hoeft je ook niet nog eens muzikaal dunnetjes over te doen! Tenzij de muzikale weergave emotioneel stapelt op de vertelling, er op doorborduurt en de vertelling verdiept.

Een groot voordeel van muziek is dan, dat je niet tot in details hoeft te beschrijven wat er te zien is, maar jij publiek een eigen beeld kan laten vormen door ze mee te laten voelen met de muziek. Verhalen zijn niet exclusief het domein van in taal gevatte beelden, maar ook van luister- en voel- of bewegingservaringen!

Voelen en muzikaal bewegen

Je voelt pas een gevoel wanneer je het voelt. Eerder bestaat dat gevoel nog niet voor je. Gevoelens zijn daarmee verbonden aan een lichamelijke ervaring. Je ervaart in de loop van een verhaal het volgende nieuwe gevoel dus door een nieuwe innerlijke verandering, een nieuwe innerlijke beweging.

Maar dat doet muziek ook. Je wordt door muziek letterlijk innerlijk bewogen. En vaak niet alleen innerlijk, ook zichtbaar in meewiegen, meetikken, een veranderende gezichtsuitdrukking, enz. Muziek is beweging. Muziek laat jou emotioneel meeleven in bewogenheid.

Meeleven?

Wacht — plotseling lijkt dit artikel over een ander onderwerp te gaan. Namelijk over de vraag *hoe leeft publiek mee met een voorstelling?* Hoe neem ik mijn toehoorders met me mee en nodig ik ze uit vol overgave met mij mee te leven?

Wonderlijk, dat mensen het vermogen hebben om met elkaar mee te leven. Het is één van de belangrijkste vaardigheden die we vanaf onze geboorte meenemen. Zonder de eigenschap dat we *innerlijk meebewegen* met wat anderen om ons heen doen zouden we niet leren praten, lopen, of mens onder de mensen worden. Als kind (en niet alleen als kind) leren we de belangrijkste dingen vanuit innerlijk meedoen met anderen.

Bij dansvoorstellingen weten we, dat vrijwel iedereen in de zaal de hele voorstelling lang innerlijk meebeweegt met de dansers op het podium. De supporter die tijdens een voetbalwedstrijd van de bank opspringt en meeschopt is daar ook een leuk voorbeeld van.

Dat betekent: wanneer ik mijn eigen beleving als verteller *in beweging gestalte geef*, beweegt het publiek innerlijk met mij mee en neemt dus (op hun eigen manier) fysiek deel aan mijn beleving!

Want innerlijk meebewegen is ook innerlijk meevoelen.

Bijvoorbeeld: wanneer ik iets voor me zie maak ik de beweging van *dat beeld zien en er op reageren* vóór ik er vervolgens over vertel. Ik hoef dan veel minder in woorden uit te leggen, want het publiek heeft mijn proces gevolgd, het innerlijk meegedaan, en het gevoelsmatig eigenlijk al begrepen. Alleen al het *zien*, en me al ziende zichtbaar laten vullen met het effect dat dat op me heeft, is een prachtige voorbereiding op wat ik daarna zeg. En waarschijnlijk heb ik dan minder woorden nodig dan je eerst dacht.

Elementair toneel, de acteertechniek van waaruit ik vertel, is op dit principe gebaseerd.

Het luisteren verdiepen

Dit principe wijst ook de weg naar een volkomen andere manier van muziek toepassen. Ik nodig het publiek niet alleen uit om mee te leven met mijn vertelling, maar evenzeer mee te leven met de muziek die ik maak. Of liever: mee te delen in hoe ik zelf de muziek tot stand laat komen, en wat ik er zelf aan beleef.. Ik nodig ze uit mee te gaan in mijn muzikantschap, eigenlijk nog méér te gaan luisteren dan ze al deden, waarvanuit we weer verder gaan met het verhaal.

Dat is op schrift niet makkelijk uit te leggen, ik zou het liever laten horen en zien. Het is vooral een kwestie van helder meeluisteren. Hoe opener ik in houding en beweging laat zien dat ik *vanuit aandacht en luisteren* muziek maak, hoe sterker het publiek (innerlijk met mij meebewegend) meeluistert. De magie van muziek kan dan zijn: het creëren van aandacht, zelfs van stilte — en uit die stilte, als vanuit het niets, de muziek laten ontstaan.

Daar raak je mensen diep mee.

Je moet als muzikant dan wel weten hoe je dat doet: muziek vanuit stilte opbouwen.

Bij familievoorstellingen komen er vanuit de pauze vaak nog wat mensen binnenlopen, kinderen zitten nog niet op hun plaats, kortom: er is nog geen echte luistersfeer. Ik begin dan vast met een stevig muzikaal nummer. Ik speel dat door tot iedereen zit, en dan komt opeens

het tweede deel van het stuk, dat intens zacht en ingetogen is. Ik maak de overgang (in geluid én in houding en beweging) dan zo, dat hun aandacht als het ware naar de stilte toe wordt gezogen. En voor ze het weten zit het publiek mee in die aandacht. Vaak zitten op de voorste rijen vooral kinderen. Die gaan op dat moment met hun ogen allemaal, als op commando, over op "droomstand". Toen ik dat de eerste keer zag schrok ik bijna van dat effect. Al die oogjes die opeens omhoog keken! Muziek maken geeft je macht over de gevoelens van je publiek!

Daarna keert het eerste stevige motief weer terug, en kan het verhaal beginnen. Ik zie de kinderen (en gelukkig vaak ook hun ouders) dan uit hun droom ontwaken, en zich als vanzelf blijven overgeven aan de verdere voorstelling. Nog steeds vanuit een luisterhouding. Dat is voor een verteller een ideaal begin.

(En, denk ik dan altijd, wat jammer dat al die volwassenen, die verderop achteraan zaten, niet ook hun kinderen konden zien.)

Begeleiding

Tenslotte kan een muzikant als het ware een tapijtje van muziek (of klanken) onder je vertelling leggen en sfeer, stemming, spanning mee-creëren!
Als een soort klank-decor.

Muziek blijkt dan nog een eigenschap te hebben: wanneer de verteller stil is (of zelfs even iets anders doet) gaat de muziek gewoon door, en blijft de continuïteit vanzelfsprekend gewaarborgd. Dat is een niet te onderschatten kracht: de voorstelling stroomt gewoon door, stroomt met name emotioneel gewoon door...

Werkt dan elk lekker achtergrondmuziekje?

Nee.

Wat wel werkt is een integere muzikant die, vanuit aandacht, betrokkenheid en muzikaal gevoel, heel precies de juiste muziek kiest. En dan kan het gebeuren dat je als verteller merkt dat je boven jezelf uit getild wordt, dat jij als verteller zo gedragen wordt door die muziek, dat je verhaal een diepte krijgt die je zelf misschien nog niet eerder ervaren had.

Ooit over nagedacht: je ogen kan je nog wel even dicht doen, maar je oren nooit echt? Goed gekozen en goed gespeelde muziek *opent* mensen en dringt diep door. Ik zou niet zonder willen!